

**РОЛЬ ГЕНДЕРНОГО ФАКТОРУ
У ФОРМУВАННІ РЕДАКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
ЖУРНАЛІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
20-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ
(НА ПРИКЛАДІ «КОМУНАРКИ УКРАЇНИ», «СЕЛЯНКИ
УКРАЇНИ», «ЧЕРВОНОЇ ПРЕСИ»)**

Суть і методика гендерних досліджень у журналістикознавстві початку ХХІ століття повинна зазнати трансформацій: має відбутися перехід від описовості, простого констатування і називання проблеми до конкретного аналізу методів, способів, шляхів і механізмів використання гендерного фактору в масовокомунікаційному дискурсі.

Цей матеріал – спроба охарактеризувати механізм використання гендерного фактору в українській пресі 20-х років ХХ століття – періоду політичних, економічних, соціальних, культурних знищень, пере- і новоутворень, дозволить усвідомити обґрунтованість, спланованість, не-примітивність дій гендерного порядку, здійснюваних апаратом нової влади на території радянської України.

Зважаючи на уповільнені темпи розвитку гендерних студій у сучасному журналістикознавстві, цілком логічною є відсутність праць, присвячених заявленій темі, хоча окремі її аспекти представлялися вченими: питання теорії і практики гендеру, розвиток жіночих студій розглядалися в роботах Н. Абубікірової, Дж. Батлер, Р. Брайдотті, Г. Брандт, О. Вороніної, Л. Денисової, І. Жеребкіної, А. Кириліної, М.-С. Кіммеда, І. Кона, Д. Коновалова, Т. Мельник, В. Погребної, Н. Пушкарьової, Г. Сілласте, Дж. Скотт, Н. Фрейнжер, А. Цимбаєвої, Н. Чухим, О. Ярської-Смирнової та ін.; гендерний дискурс як складова журналістикознавчого досліджувався Н. Олійник, О. Пльонкіною, Л. Ригіною, Н. Сидоренко, В. Слінчук, Т. Старченко, Н. Сушковою, П. Талеровим, М. Тарнавською, С. Ушакіним, Д. Хілеєм, а також автором цієї статті; Україна 20-х років ХХ століття, концепція «нової жінки» й перспективи її розвитку вивчалися як у ті часи (В. Боннер, Л. Василевська, С. Ісполатова, О. Кайданова,

О. Коллонтай, Б. Рейн, М. Уйманов та ін.), так і сучасними істориками, соціологами, політологами (М. Баклі, Е. Вуд, В. Греченко, Н. Козлова, О. Кривуля, С.-О. Роуз, Л. Смоляр, Р. Стайтс, І. Тартаковська, Ж. Тимченко, Л.-Л. Фрадер, О. Хасбулатова, І. Юріна, О. Яриш та ін.).

Мета дослідження – окреслення специфіки процесу гендерної переорієнтації населення нової соціалістичної України через друковані засоби масової інформації – передбачала розв’язання таких завдань: визначити політичні, економічні, соціальні складові, що впливали на формування гендерної парадигми нового радянського українського суспільства; описати механізм її представлення українською пресою 20-х років ХХ століття; охарактеризувати форми і способи впливу на формування гендерної ідеології суспільства, гендерної свідомості та гендерно маркованої поведінки громадян.

Живучи у ХХІ столітті, ми спрощено і дещо зверхньо, часто нехтуючи досвідом поколінь й історичною правдою, дозволяємо собі сприймати, коментувати й інтерпретувати минуле, зокрема гендерне.

Варто усвідомити, що, по-перше, різнопредставлений гендерний дискурс існував з того часу, як людина почала відчувати себе членом якоїсь ієрархізованої групи, сім’ї, спільноти тощо; по-друге, гендер (хоча так і не називався) здавна розумівся як необхідна система і використовувався як маніпуляційна технологія; по-третє, упродовж століть відповідно до розвитку технологій канали і засоби комунікації/масової комунікації сприяли продукуванню і поширенню гендерних стереотипів, закріпленню гендерних ролей; по-четверте, навіть у період активного функціонування самої лише преси «гендерне» життя суспільства не просто ретранслювалося на її шпальтах, – воно коригувалося або навіть наново моделювалося.

Представники нової соціалістичної системи мали зламати гендерне минуле українців та представників інших націй і народностей, що населяли територію країни, шляхом поступового витіснення, а подеколи повного знищення, попередніх гендерних парадигм – перша, контрольована машиною царату, вибудовувала патріархатну систему відносин у суспільстві, у її центрі – усевладний образ царя (архетип батька, архетип людини-бога); друга – культова; третя – національна.

Безсумнівною була очевидність змін моделей гендерної поведінки жінок і чоловіків, ініційована радянською владою, проте постає питання:

а чи дійсно все це робилося задля жінки, задля чоловіка, задля людини взагалі? Слушною є думка соціолога І. Тартаковської про те, що «трансформації обумовлювалися не ступенем „звільненості“ чоловіків чи жінок, а конструюванням фактично нового типу суспільства й нового типу особистості, і головним змістом цього нового соціального життя було зовсім не звільнення, а дисципліна» [17, 121]. Такий погляд зайвий раз доводить істинність тези про домінантність у гендерній парадигмі владної компоненти, про необхідність розгляду її в контексті тріади «жінка – чоловік – влада», «і якщо подивитися на історію нашої країни з цієї точки зору, стає зрозумілим, що політика більшовицької держави, ніколи, на жодному етапі її існування не спрямовувалася на звільнення жінки від чоловіка, йшлося про звільнення жінки від влади патріархатних сімейних відносин з метою підкорення жінки, як і чоловіка, владі держави» [17, 122]. Виходячи з цієї позиції, можна пояснити поліфункціональність, або «подвійну зайнятість» жінки (господиня, мати, робітниця) та монофункціональність чоловіка (праця в суспільному виробництві) [3, 374].

Радянський уряд, ідеологічні й владні інституції мали з'ясувати ресурси створення гендеру і сформувати в новому соціалістичному суспільстві ресурсну базу на рівні публічної і приватної сфер [6, 168]. Одним із гендерних ресурсів публічної сфери і виробником «віртуальної» гендерної картини світу соціалістичного суспільства стала преса: «Комуністична партія та уряд поставили пресу на службу соціалістичному будівництву і вимагають від неї активної боротьби за піднесення і реконструкцію народного господарства, за мобілізацію широких трудящих мас на будівництво соціалізму, за підвищення культурного рівня пролетаріату... Преса не лише виховує, учить, правильно пояснює, що і як повинен робити пролетаріат, щоб допомогти успіху у справі будівництва соціалізму, але і організує маси, втягує їх до активної участі в будівництві соціалізму» [5, 7]. Участь ця мала вкладатися в чітко заданий гендерний формат і відбиватися на шпальтах газет і журналів у вигляді правильних образів і матеріалів, створених «правильними», а також «потрібними» авторами (робсількорами), шляхом використання стратегії відповідного говоріння з реципієнтом. Окрім того, треба було примусити останнього «вживатися» в необхідний формат шляхом читання. «Наша преса – преса класова, преса робітників і найбідніших селян. У першу чергу має обслуговуватися саме ця робітничо-селянська читацька аудиторія», – так писав А. Русанов,

аналізуючи тогочасний стан преси, у статті «Минуле, теперішнє і види на майбутнє», надрукованій у журналі «Знамя комунізму» [14, 147].

Саме робітники і найбідніші селяни були «найвдячнішим» матеріалом для формування нового типу особистості – homo soveticus, для трансформацій на рівні гендерної ідентичності. Використання стратегії говоріння через друкований текст успішне лише за умови комунікації з письменною людиною. Більшість же означених реципієнтів була неграмотна. Зважаючи на подальші цифри, дозволимо собі зробити припущення, що, вірогідно, прораховувалось і використання стратегії оповіді-переказування грамотного з паралельним впливом на формування думки неписьменного.

У 1920 році на 1000 чоловік «припадало» письменних: чоловіків у містах – 659, у селах – 399; жінок відповідно 538 і 178. Показник грамотності серед українців (без урахування статевого маркера) на той час є чи не найнижчим: 395 – у містах, і 269 – у селах. Для порівняння наведемо показники інших національностей: росіяни – 601 і 278 відповідно; євреї – 662 і 548; поляки – 666 і 454; німці – 848 і 598 [19, 15].

Така ситуація не змінює плани партії щодо розвитку преси і впливу на широкі маси. «Жодного партійця, який не був би передплатником і читачем партійної газети; жодного робітника, робітниця і червоноармійця, який не читав би газети; два мільйони газет на село...» – так зазначалося в резолюції Тринадцятого з'їзду РКП(б) [18, 159]. Серед інших моментів, на яких наголошувалося в резолюції, ішлося про організаційні та виховні функції преси по відношенню до трудящих мас; про співпрацю з масами, особливо на рівні робітничих кореспондентів; про значення стінних (фабзаводських) газет та стінгазет на селі в системі преси; про подальший розвиток сітки щотижневих селянських газет; про завершення переходу «преси нацреспублік на місцеві мови»; про посилення систематичної підготовки професійних журналістських кадрів; про необхідність «зміцнити існуючі періодичні видання для робітниць і селянок, а в загальних органах преси приділяти більше уваги висвітленню питань праці й побуту широких мас робітниць і селянок» [18, 162].

Як правило, ключовим і, водночас, спекулятивним моментом гендерної трансформації було жіноче питання. Нагадаймо, що боротьба жінки за новий гендерний статус не була «винаходом» більшовиків (хоча за часів СРСР культивувалася саме така думка). Жіночий рух в Наддніпрянській

Україні другої половини XIX – початку XX століття пройшов чотири етапи розвитку (перший, або емансипаційний (50-ті – поч. 60-х рр. – 90-ті роки XIX ст.) як період становлення жіночого руху; другий (90-ті роки XIX ст. – 1908 р.) – зміна курсу жіночого руху, остаточне розмежування двох течій: ліберально-демократичної та соціал-демократичної; третій (1908 – 1914 рр.) – утвердження феміністичної тенденції в жіночому русі; четвертий (1914 – лютий 1917 р.) – зростання активності жіночих організацій під впливом першої світової війни), був ідеологічно строкатим (мав ліберально-демократичну, або реформістську; соціал-демократичну, або радикальну; національно-демократичну ідеологічні течії) [15].

Основна робота із гендерного перевиховання проводилася саме серед жінок. Цим і пояснюється підвищений інтерес у пресі тих років, по-перше, до ролі преси в гендерному просвітництві робітниць і селянок; по-друге, до розгляду питання «жіночого руху та роботи серед жінок у загальній пресі»; по-третє, до висвітлення питання розвитку журналів для жінок (звернімо увагу, що тип видань не визнавався як жіночий. Наприклад, М. Агуф називав «Комунарку України» часописом масовим [1, 166], у покажчику Сукальського і Рапоти цей журнал подавався як партійне видання, а «Колгоспниця України» як сільськогосподарське [5, 180], хоча в назвах і текстах статей активно використовувалися словосполучення «жіночий журнал», «жіноча газета», «жіноча преса»).

Важливу роль у визначенні й аналізі курсу і змісту преси для жінок, жіночої тематики й проблематики відігравав журнал «Червона преса» (1925–1936) орган Відділу друку ЦК КПб(У). Так, на його сторінках регулярно друкувалися матеріали, присвячені проблемним моментам функціонування видань для жінок. М. Левкович у статті «Стан жіночої преси на Україні» (Червона преса, 1925, № 2) доводила, що українські жіночі журнали в жодному разі не повинні нагадувати «Журнал для женщин»; вони мають бути розраховані в першу чергу на політично свідому, соціально активну жінку: «Не маючи змоги задовольнити своїх політичних і громадських інтересів поза домом, жінка вбачає в своєму жіночому журналі спосіб наблизитися з хатніх умов до політики й суспільності. Це завдання наші журнали виконують і в майбутньому повинні ще більше удосконалюватися в цьому напрямкові» [12, 61]. Авторка вбачала недоречним розміщати на шпальтах журналу кустарні рекомендації, як солити, варити, пекти та шити. Натомість увага мала приділятися

фізичному, дошкільному, шкільному, піонерському вихованню дітей; родинним і шлюбним взаємовідносинам за новими законами; соціальному страхуванню материнства й дитинства, громадському харчуванню, комунальному будівництву та ін. «У селянському журналі конче необхідно збільшити освітлення побуту в комунах, основи й практики колективів, комітетів взаємодопомоги, роботу первісних товариств по колективному продажу продуктів сільського господарства» [12, 61].

Проблеми висвітлення жіночого життя на сторінках загальної преси та видань для жінок обговорюються в статті Н. Калашник «Про стан преси для робітниць і селянок України» (Червона преса, 1926, № 8). Авторка наголошувала на тому, що «могутнє знаряддя – комуністична преса» недостатньо використовується у справі виховання мільйонів трудящих жіночих мас; що «наша періодична преса – газета, як правило, не досить уваги приділяє справам побуту та життя робітниці та селянки, не досить популяризує досягнення та виявляє болячки в цій ділянці нашого будівництва» [9, 26]; що покращити ситуацію можна шляхом активізації участі жінок у робітничому русі (поки що їх усього 10% від загальної кількості) і цю проблему не варто повністю перекладати на плечі жінвідділів та жіноргів – нею мають перейматися партійні відділи преси.

Статтю А. Мюллера «Газети нацменшостей України» часопис акцентував увагу на ще одному важливому питанні в площині гендерних трансформацій – розвиткові в контексті національної преси видань для жіноцтва нацменшин (Червона преса, 1925, № 2).

Матеріали, у яких розкривалася роль і значення преси для жінок у формуванні нової гендерної парадигми та нової гендерної ідентичності, регулярно друкувалися на сторінках «Комунарки України» (1920–1941): редакційна стаття «Шляхами історії» (1920, № 1-2), Мойрова «Тим, що прокладають шлях до фактичного рівноправ'я жінок – привіт» (1923, № 11-12), С. Шингарева «День робітничої преси» і «Комунарка України» (1924, № 4) й «Учора і сьогодні: до четвертої річниці „Комунарки України“» (1924, № 11); редакційна стаття «До знання і світла, робітниці і селянки!» (1924, № 7), Святненко «Преса – могутня зброя робітничої маси» (1925, № 5). Про чотири шляхи зміцнення преси робітницею можна прочитати в матеріалі С. Гопнер «П'яте травня – день преси» (Комунарка України, 1926, № 9): перший – читати її; другий – брати в ній участь; третій – стежити за виходом нових книг і журналів та поширювати їх серед інших

робітниць шляхом повідомлення про їх вихід та через залучення передплатниць; четвертий – написати у часопис відгук на прочитане. У «Комунарці України» постійно звучить заклик до читачок дописувати в журнал, оперативно відгукуватися на події, що відбуваються. На сторінках часопису друкуються рекомендації професіоналів, як правильно і грамотно написати й оформити свій матеріал («Як і про що писати робкорці: інструкція» (1925, № 3), «До уваги робкора» (1925, № 11), рецензуються надіслані твори (криптонім С. «Про погані і гарні нотатки» (1925, № 9). Часто з проблемою робкорівського руху пов'язується й питання розвитку стінної газети на виробництві та активної участі в ній робітниць, зокрема, про це йдеться в статтях П. Тимошевського «Стінгазета – борець за розкріпачення робітниці» (1925, № 4), «Ширше крок» (1925, № 11). У переважній більшості випадків стінна газета розглядається як дієвий шлях соціалізації жінки, засіб викриття і боротьби проти несправедливості та з вадами суспільства.

Значенню друкованого слова в житті української селянки приділялась увага в журналі «Селянка України» (згодом – «Колгоспниця України», 1924-1941). Звернімо увагу на те, що початковий етап життя цього часопису не був легким, адже його читачка «не тільки пригноблена та попами задурена істота, вона в цілій своїй масі на 90% неписьменна» – говорилося в редакційній статті «Рік нашої роботи» (1925, № 8). Про що і як варто писати жінкорам журналу селянки, занотовується в редакційному матеріалі «Кілька слів до наших жінкорів» (1925, № 2): «Кожен, хто пише до нашого журналу, мусить пам'ятати, що він пише не задля себе і не задля редакції, а задля селянок, що читають журнал... Не досить писати лише офіційні звіти про роботу жіночих організацій... Поцікавтесь: як живеться наймищі у куркуля, робітниці – на цукроварні, робітниці – в лікарні, в громадській їдальні, як живеться звичайній селянці, що ото ще й досі перебуває під гнітом свого чоловіка...» [11, 1]. Із цікавою пропозицією виступили в журналі представниці жіночої секції спілки селянських письменників «Плуг». Звертаючись до селянок, вони говорили: «Пишіть... про своє життя, що буде у вас цікавого в громаді, в кооперативах, комсомолі, сільбуді та інших сільських організаціях. Про новий побут на селі і участь в його утворенні жіноцтва... Спогади про участь селянок в революційній боротьбі за радянську владу. Жіноча секція буде дбати про те, щоб ці дописи, коли вони будуть цікаві й корисні для широкого населення були

видрукувані в українських газетах та журналах...» [7, 21]. З точки зору історії літератури цікавими є підписи під цим закликом. Це жінки-плужанки: Броня Ізраїлевська, Наталя Забіла, Тетяна Карпова, Катерна Попова, Марія Романовська, Олександра Свекла, Ольга Чабан, Варвара Чередниченко, Варвара Шевченкова, більшість з яких друкувала свої вірші, прозу, нариси в «Селянці України».

Концептуальним, на наш погляд, був редакційний матеріал «День Червоного друку» (1925, № 4), у якому наявне відмежування «Комунарки» і «Селянки» від певних московських журналів, які виходили й до революції: «За старі часи свої часописи мали тільки „барині“. Видавався в Москві „Журнал для женщин“, що його треба було б по правді назвати „журнал для нероб“ – саме такий: з нечевля лежить панія на канапі та читає про всякі любовні пригоди... А ще був „Журнал для хозяек“, теж для хазяйок-міщанок. Писалося там, як бариням хазяйнувати, як смачну страву варити, як модну спідницю скроїти, як у себе повні груди виплекати, та добрий колір обличчя... Тепер знов підводить голову непманська буржуазія і знов появляються такі журнали. Але перше слово належить робітницям і селянкам. Вони ніколи не мали своїх часописів. Тепер ми маємо на Україні „Коммунарку“ для робітниць і перший на Україні часопис українською мовою для селянок – нашу „Селянку України“... В той час, як старі часописи писалися панями для паній, тепер пишуться трудящими для трудящих...» [2, 2]. Зауважимо, що погляд на ці журнали є упередженим. Вони теж були ідеологічно заангажованими (без цього про їх вихід не могло навіть ітися), а побутові, косметичні та інші рубрики аж ніяк не впливали на якість видання, що цілком відповідало типологічній ознаці – жіноче.

Ми пам'ятаємо, що базовою тезою нашого аналізу є думка про підкореність і залежність жінки від влади більшовицької держави, про певне суперництво між державою і чоловіком за владу над жінкою і дитиною, про домінантне становище в гендерній парадигмі тріади «жінка – чоловік – влада».

20-ті роки ХХ століття були складними роками, як для радянської України, так і для всієї Країни Рад. Громадянська війна, роки воєнного комунізму й непу, голод, початок будівництва індустріальних гігантів, урбанізація – усе це потребувало величезного людського ресурсу. Чоловічий ресурс використовувався стовідсотково, але його бракувало, тому й розпочалося державне «полювання» (трудова мобілізація) на жінок,

яке частково врівноважувалося будівництвом системи її соціальної підтримки й захисту. «Перед більшістю дослідників цієї проблеми постає питання, чим у першу чергу зумовлювалася радянська гендерна політика: ідеологією чи економічною необхідністю, принципами чи прагматизмом? – зазначає фахівець із гендерної економіки Тетяна Журженко. – ...Водночас радянська політична й економічна система навряд чи може бути зрозумілою з позиції веберівської економічної раціональності, оскільки для досягнення виключно ідеологічних цілей витрачалися неадекватні матеріальні і чоловічі ресурси. Розв'язання „жіночого питання“ також було підпорядковано цій подвійній логіці економічної модернізації/ідеології емансипації» [4, 77-78].

Так, політичний контроль держави над жінкою дозволив зруйнувати традиційну родину, зробив жінку непідвладною чоловікові і чоловікам-родичам (наприклад, батькові чи братові), запропонував їй нові ролі й нову арену діяльності. Жінку виводили «зі сфери приватного, з-під залежності від чоловіка під захист держави», так само, як намагалися «вивести дітей з-під впливу батьків...: жінки мали виховувати дітей не як спадкоємців для своїх чоловіків, а як робітників соціалістичної держави» [17, 122-123].

Спробуємо довести адекватність цього висновку, спираючись на аналіз матеріалів журналу «Комунарка України».

Приклад уже згадуваної інструкції «Як і про що писати робкорці» (Комунарка України, 1925, № 3) яскраво ілюструє зміни в гендерній парадигмі суспільства, демонструє посилену увагу до жіночої складової. Мета такої демонстративності – показати зацікавленість держави в жінці-робітниці, заохотити жінку взяти участь у суспільному виробництві, простимулювати бажання відгукнутися друкованим словом на побачене й пережите, змалювати у своєму матеріалі певний тип чи образ (надалі гендерний стереотип/антистереотип) жінки-трудівниці: «1. Що завод виробляє, скільки на ньому працює робітниць, на яких роботах вони перебувають <...> 4. Підвищення кваліфікації жіночої праці... Скільки робітниць заводу вчиться в профтехнічних школах, лікнепі та ін. <...> 8. Типи найбільш видатних робітниць (героїні праці, героїні військового фронту, робітниця з великим революційним минулим, члени міськради кількох скликань, активні делегатки...). 9. Робітниця, які від верстата вступають до лав партії <...> 12. Типи робітниць-безбожниць (котрі викинули ікони, жовтеніли (рос. „октябрили“) своїх дітей у клубі...) <...>

15. Питання пролетарського виховання дітей <...> 21. Про ліквідацію неписьменності <...> 23. Про співпрацю робітниць з селянками і з Червоною армією <...> 25. Участь робітниць у пресі (у стінних газетах, загальних газетах, у журналі „Комунарка України“)...)» [8, 22].

Жінка-робітниця як поліфункціональний виконавець нового соціалістичного формату представлялася в матеріалах «Комунарки України». Аби стати такою, їй треба було подолати чимало перешкод. Так, бути успішною в роботі та кар'єрі неможливо без оволодіння грамотою і здобуття належної освіти чи кваліфікації. Про це йшлося в статтях А. Машкіна «Професійно-технічні школи на підприємствах і робітниця» (1922, № 13), «Робфаки і робітниця» (1923, № 7-8); О. Келера «Селянка та професійна робота на селі» (1923, № 7-8); А. Лозовий у статті «Робітниця і майбутнє навчання» (1925, № 8) називає типи навчальних закладів професійної освіти (інститути, технікуми, профшколи, школа для робітничої молоді, вечірній робочий технікум, робфаки) й описує правила вступу до них.

Ц. Підгоренська, підкреслюючи вагомість і значимість грамотної жінки для молоді держави, у матеріалі «Ліквідація неграмотності і малограмотності серед жінок» писала: «Потрібно, аби жінка оцінила те знання, котре має в родині і державі грамотна робітниця, мати і дружина. У грамотної матері не може бути неграмотних дітей... Шлях від лікпункту через школу малограмотних йде не тільки до робфаку й вищої школи, але й туди, де жінок і до сьогодні одиниці, – до участі на рівних з чоловіками в управлінні державою... Рівна за революційним законом жінка повинна стати рівною і на виробництві, й у житті...» [13, 15].

Руйнування традиційних сімейних устоїв також знайшло свій відбиток на сторінках журналу. Д. Шепелевська в статті «Про сімейний побут» так представляла нову родину: «При облаштуванні нової держави треба докорінно перебудувати й родину. Пролетарська родина має бути союзом, пролетарським осередком, об'єднаним свідомістю, тільки такий союз може прикрасити життя робітника і допомогти нашій революції. Мати-робітниця повинна зайняти перше місце в сімейному житті й стати на шлях покращення побуту», тобто, по-перше, позбавитися кухні і перейти до громадських їдалень, по-друге, вивільнитися від дітей завдяки функціонуванню мережі дитячих організацій. «Для цього кожний робітник повинен прагнути до покращення в цій галузі, залучаючи й дружину до громадської діяльності...» [13, 13].

Нове законодавство вивільнило жінку від обтяжливих сімейних пут, захистило від насилля в родині, по-новому потрактувало питання шлюбу. Подеколи жінка навіть не знала, що їй робити з усіма правами і свободами. Про громадянський шлюб і зміни в реєстрації шлюбу йшлося в матеріалі Л. Каташевої «Нове законодавство». Радянським законом визнається вільний шлюб і незаконнароджена дитина, «питання про обов'язкову реєстрацію шлюбу постає лише у випадку, якщо пара матиме намір вінчатися» [10, 11]. Авторка говорить і про «звільнення» жінки від виховання дітей: «Без сумніву, ані радянська влада, ані її керівниця – комуністична партія не закривали очі на те, що справжнє розкріпачення жінки, фактичне її рівноправ'я можливе тоді, коли держава візьме на себе виховання дітей» [10, 11].

Освічена, з новими (відмінними від традиційних патріархальних) поглядами на сім'ю і шлюб, побут і виховання, жінка-робітниця вже була готова працювати на користь держави. Так, у журналі подано чимало матеріалів, у яких висвітлюється робота жінвідділів, розповідається про жінок активісток і делегаток, говориться про участь жінки у з'їздах Рад різних рівнів, ілюструється процес вступу жінок до лав комуністичної партії та подається інформація про обраних, які ввійшли до складу управлінської та партійної еліти радянської України або СРСР. «Ради ніколи не були в змозі поєднати освітню й економічну рівність статей із політичним рівноправ'ям на будь-якому рівні, – коментував ситуацію щодо рівних прав і можливостей західний дослідник Річард Стайс. – <...> Ніхто ніколи не ставив під сумнів те, що в новій державі жінкам буде надано повне громадянське, юридичне й виборче рівноправ'я... Проте насправді в управлінні державним механізмом було мало рівноправ'я <...> Іноземні спостерігачі зауважували, що в 1920-х рр. жінки були більш помітними в ЧК, ніж у інших державних органах, хоча й тут вони, як правило, були рядовими співробітниками. Оскільки Громадянська війна закінчилася, то армія позбавлялася від жінок-командирів, солдат і комісарів <...> Спроби правлячого режиму залучити жінку до політичної роботи мали швидше символічний характер» [16, 441-443]. Пресою тих часів також використовувався символічний капітал для виробництва гендеру.

Отже, на сторінках журналу вимальовується своєрідний візуальний шаблон нового жіночого життя, можна навіть іронічно назвати його гламуром. Усміхнені обличчя, красиві сукні, модернові меблі, біленькі

простирадла на ліжках у нових лікарнях чи дитячих яслах, сучасні громадські їдальні, жінка в автомобілі, на аероплані, жінка-робфаківка, тексти різнорідних постанов, резолюцій, рішень, що демонстрували турботу уряду, держави, – усе це переконливо ілюструвало переможні кроки жінки в соціалізмі, створювало своєрідний віртуальний світ щастя й добробуту, у який вона потрапляла зі свого злиденного, наповненого насиллям і ураженого хворобами життя, сліпо вірячи, що «так» хтось може жити. Саме цим і стимулювалася її участь у політичному, економічному, культурному житті. Адже якщо хтось так живе, то за таке життя буде боротися і вона.

У подальших дослідженнях цього періоду варто звернути увагу на специфіку відбиття в пресі проблеми опору чоловічої більшості та частини консервативних більшовиків новій ролі жінки, а також відстежити репрезентативні стратегії представлення в газетах і журналах жінок – колишніх аристократок, міщанок, інтелігенток.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Азуф М.* Печать УССР. – Х., 1932.
2. *День Червоного друку:* [Редакційна стаття] // *Селянка України.* – 1925. – № 4.
3. *Друзь Е.* Социальное положение женщины в обществе. – Харьков, 2001.
4. *Журженко Т.* Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине. – Харьков, 2001.
5. Журнальна продукція УСРР: Анотаційний збірник / Укл. А. Сукальський та М. Рапота. – Харків, 1932.
6. *Здравомыслова Е., Тёмкина А.* Социология гендера // Введение в гендерные исследования. Ч. 1: Учебное пособие / Под ред. И. А. Жеребкиной. – Харьков; СПб., 2001.
7. *Ізраїльська Б., Забіла Н., Карпова Т.* Заклик селянських письменниць // *Селянка України.* – 1924. – № 4.
8. Как и о чем писать раборке: [Инструкция] // *Коммунарка Украины.* – 1925. – № 3.
9. *Калашиник Н.* Про стан преси для робітниць і селянок України // *Червона преса.* – 1926. – № 8.
10. *Каташева Л.* Новое законодательство // *Комунарка Украины.* – 1924. – № 6.
11. Кілька слів до наших жінкорів: [Редакційна стаття] // *Селянка України.* – 1925. – № 2.
12. *Левкович М.* Стан жіночої преси // *Червона преса.* – 1925. – № 2.

13. Подгоренская Ц. Ликвидация неграмотности и малограмотности среди женщин // Комунарка України. – 1923. – № 9-10.
14. Русанов А. Прошлое, настоящее и виды на будущее // Знамя коммунизма. – 1923. – № 5-6.
15. Смоляр Л. Минуте заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії: Монографія. – Одеса, 1998.
16. Стайс Р. Женское освободительное движение в России: Феминизм, нигилизм и большевизм, 1860-1930 / Пер. с англ. – М., 2004.
17. Тартаковская И. Гендерная социология. – М., 2005.
18. Тринадцятий з'їзд РКП(б). Резолюції з'їзду. Про пресу // Пропаганда і агітація в рішеннях та документах ВКП(б). – К., 1950.
19. Україна в цифрах. – Харків, 1927.
20. Шепелевская Д. О семейном быте // Комунарка України. – 1923. – № 7-8.

Елена Пода

Роль гендерного фактора в формировании редакционной политики журналов Советской Украины 20-х годов XX века (на примере «Комунарки Украины», «Селянки Украины», «Червоної преси»)

Статья посвящена анализу влияния гендерного фактора на формирование редакционной политики журналов Советской Украины 20-х годов XX века. Объект анализа – журналы «Комунарка Украины», «Селянка Украины», «Червона преса»

Ключевые слова: гендер, гендерный фактор, журнал, проблема, редакционная политика.

Olena Poda

The role of gender factor in the formation of the magazines' editing policy in the Soviet Ukraine in the 20th years of XX century (by example «Комунарка Украины», «Селянка Украины», «Червона преса»)

The article is devoted to the analysis of a gender factor's influence on the formation of the magazines' editing policy in the Soviet Ukraine in the 20th years of the XX century. The object of analysis: the magazines «Комунарка Украины», «Селянка Украины», «Червона преса».

Key words: gender, gender factor, magazine, problem, editing policy.